

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԻ 2020-2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՆԱԽԱՀԱՇՎԻ (ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՅՏԻ) ՀԱՄԱՐ

30.04.2019թ.

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Յուրաքանչյուր տարի գրանցվում է Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (**այսուհետ՝ Պալատ**) հանրային պաշտպանի գրասենյակի (**այսուհետ՝ ՀՊԳ**) ծանրաբեռնվածության կայուն աճ, ընդ որում՝ բավականին զգալի:

Ներկայումս ՀՊԳ-ն աշխատում է գերծանրաբեռնված: Գործող հաստիքներով, գործերի վերջին տարիներին գրանցվող աճի պարագայում մոտ ապագայում անհնարին կդառնա քրեական գործերով վարույթ իրականացնող մարմինների որոշումների ժամանակին կատարման ապահովումը, և ՀՊԳ դիմող բոլոր քաղաքացիներին քաղաքացիական, վարչական և սահմանադրական գործերով անվճար որակյալ իրավաբանական օգնության ժամանակին տրամադրումը: Հանրային պաշտպանի գրասենյակն ի վիճակի չի լինի ամբողջությամբ կատարել իր առաքելությունը՝ որակյալ իրավաբանական օգնության տրամադրումը:

Նշված իրավիճակը Պալատի գնահատմամբ կարող է շտկվել միայն ՀՊԳ-ին հանրային պաշտպանների լրացուցիչ հաստիքներ տրամադրելու միջոցով, որի վերաբերյալ հիմնավորումները ներկայացված են ստորև:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 21.04.2009թ. թիվ ՆԿ-59-Ն կարգադրությամբ հաստատված «Դատաիրավական բարեփոխումների 2009-2011 թվականների ռազմավարական գործողությունների ծրագրից բխող միջոցառումների» ցանկով արդարադատության մատչելիությունն, արդյունավետությունն և թափանցիկությունն ապահովվող միջոցառումների շարքում 3.10 կետով որպես նպատակ-խնդիր նախատեսվել է անվճար իրավաբանական օգնության շրջանակների ընդլայնում եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

Նշված նպատակի իրագործման համար որպես ենթակառուցվածքային գործողություն սահմանվել է **հանրային պաշտպանների հաստիքային առկա թվաքանակը հասցնել առնվազն 75-ի**: Այդ գործողության կատարման վերջնաժամկետ է նախատեսվել **2010 թվականի մարտի 3-րդ տասնօրյակը**,

սակայն, մինչ օրս Պալատին հատկացված գումարը բավականացնում է միայն 55 հանրային պաշտպանների (ներառյալ ՀՊԳ ղեկավարի տեղակալի հաստիքը):

Այսինքն՝ Հանրապետության Նախագահի կարգադրությունը 20 հանրային պաշտպանների հաստիքների մասով մինչ օրս մնում է չկատարված:

II. ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

Երևան քաղաքում և Հայաստանի Հանրապետության մարզերում անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով հանրային պաշտպանների հաստիքները տեղաբաշխել են վարչատարածքային սկզբունքով՝ ըստ մարզերի, ինչպես նաև ըստ մասնագիտացման (քրեաիրավական, քաղաքացիաիրավական), դատարանների նստավայրերի և գործերի քանակի հաշվառմամբ, հաշվի առնելով նաև շահերի բախման առաջացման վտանգը: Հանրային պաշտպանի 43 հաստիք նախատեսված է քրեաիրավական ոլորտում անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու համար, իսկ 11 հաստիք՝ քաղաքացիաիրավական (այդ թվում՝ վարչաիրավական) ոլորտում անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու համար:

ՀՊԳ վարած գործերի վիճակագրական տվյալները՝ 2011-2018 թվականների համար

Ա. Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների հիման վրա վարվող գործեր					
Ժամանակա- հատված	Գործերի քանակ	ՀՊ հաստիքների ընդհանուր քանակ	Գործերի աճ թվով նախորդ տարվա համեմատ	Գործերի աճ տոկոսով նախորդ տարվա համեմատ	Քրեաիրավական ուղղվածության մեկ հաստիքին բաժին ընկնող գործերի քանակ
2011	2962	32	-	-	
2012 ¹	3102	49 ²	140	5%	
2013	3219	49	117	4%	
2014	3666	49	447	14%	85
2015	4600	49	934	25%	107
2016 ³	5264	54	664	14%	120
2017	5891	54	627	12%	134
2018	6688	54	797	14%	152
2019թ. հունվար- մարտ	3057	54			

¹ Մինչև 2012թ. սեպտեմբեր ամիսը գործել է հանրային պաշտպանի 32 հաստիք:

² 50 հաստիքից 1 հաստիքը ՀՊԳ ղեկավարի տեղակալի հաստիքն է: Հաստիքները նշված են ընդհանուր կարգով՝ քրեական և քաղաքացիական մասնագիտացումներով:

³ 2016թ. հունվարի 1-ից հանրային պաշտպանի 5 հաստիք ավելացվել է:

Նշված տվյալների համաձայն՝ քրեաիրավական ուղղվածության հանրային պաշտպանների 44 հաստիքով 2018 թվականի ընթացքում վարվել է 6688 գործ, այսինքն՝ մեկ հաստիքին բաժին է ընկել միջինը 152 քրեական գործ:

Դրանք միայն քրեական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների հիման վրա վարվող գործերն են, մինչդեռ քրեաիրավական ուղղվածության հանրային պաշտպաններն անվճար իրավաբանական օգնություն են ցուցաբերում նաև քաղաքացիների դիմումների հիման վրա:

Բ. Քաղաքացու դիմումի հիման վրա տրամադրվող իրավաբանական օգնության գործեր ⁴				
Ժամանակահատված	Գործերի քանակ	ՀՊԳ հաստիքների ընդհանուր քանակ	Գործերի աճ թվով նախորդ տարվա համեմատ	Գործերի աճ տոկոսով նախորդ տարվա համեմատ
2011 ⁵	12	32	-	-
2012	17	49	5	42%
2013	363	49	346	2035%
2014	1334 ⁶	49	971	267%
2015	2588	49	1254	94%
2016	4750	54	2162	84%
2017	5865	54	1115	23%
2018	7021	54	1103	20%
2019թ. հունվար-մարտ	2626	54		

Քաղաքացիական (վարչական) գործերով ներկայացուցչություններ		
Ժամանակահատված	Գործերի քանակ	Քաղաքացիաիրավական ուղղվածության մեկ հաստիքին տարվա ընթացքում բաժին ընկնող գործերի քանակ
2016	647	65
2017	862	86
2018	1182	118
2019թ. հունվար-մարտ	796	

Նշված տվյալների համաձայն՝ քաղաքացիաիրավական ուղղվածության հանրային պաշտպանի 10 հաստիքով 2018 թվականի ընթացքում իրականացվել է

⁴ Բացի քաղաքացիական գործերից, նկատի ունենալ նաև վարչական, սահմանադրական և քրեական գործերը, որոնցով անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրվում է ոչ կասկածյալին կամ մեղադրյալին:

⁵ 2011թ. միայն մի քանի քաղաքացիական գործերով էր նախատեսվում հանրային պաշտպան տրամադրել:

⁶ Ներառում է նաև գրավոր և բանավոր խորհրդատվությունները:

ներկայացուցչություն 1182 քաղաքացիական (վարչական) գործով, այսինքն՝ մեկ հաստիքին բաժին է ընկել միջինը 118 ներկայացուցչության գործ:

Ներկայացված վիճակագրական տվյալները վկայում են, որ քրեական վարույթն իրականացնող որոշումների հիման վրա 2013 թվականին վարված 3219 գործի փոխարեն 2018 թվականին ՀՊԳ-ն վարել է 6688 գործ, իսկ քաղաքացիների դիմումների հիման վրա 2013 թվականի 363 գործի փոխարեն 2018 թվականին վարվել է 7021 գործ: Այսինքն՝ ՀՊԳ վարած գործերի քանակը առաջին դեպքում ավելացել է կրկնակի (208%-ով), իսկ երկրորդ դեպքում՝ մոտ 20 անգամ (1934 %-ով), մինչդեռ նշված ժամանակահատվածում պետության կողմից ՀՊԳ-ին տրամադրված հաստիքներն ավելացել են ընդամենը 5-ով:

Այլ կերպ ասած, 2013 թվականին 49 հանրային պաշտպանը վարել է ընդհանուր առմամբ 3582 գործ, իսկ 2018թ.՝ 54 հանրային պաշտպանն ընդհանուր 13.709 գործ: Ըստ այդմ՝ գործերի քանակը ավելացել է 283%-ով, իսկ հանրային պաշտպանների հաստիքների քանակը՝ 10%-ով:

Վիճակագրական տվյալներին, թերևս, անհրաժեշտ է հավելել միայն այն, որ 2019 թվականի առաջին եռամսյակում քրեական վարույթների շրջանակներում հանրային պաշտպանները, որպես հերթապահություն շուրջ 110 անգամ ոչ աշխատանքային օրերին և ժամերին, այդ թվում՝ գիշերային ժամանակ, մասնակցել են քննչական և այլ դատավարական գործողությունների: Հարկ է նկատել, որ դրա համար վերջիններիս լրացուցիչ չեն վարձատրվում:

ՀՊԳ գործերի աճը պայմանավորված է մի շարք գործոններով՝

- օրենսդրական լրացումների արդյունքում ՀՊԳ-ի շահառուների ցանկի համալրմամբ,
- ՀՊԳ-ի գործունեության վերաբերյալ հանրային իրազեկության բարձրացմամբ,
- հանրային պաշտպանների մասնագիտական պատրաստվածության անհամեմատ բարելավման և ՀՊԳ-ի նկատմամբ վստահության աճի հանգամանքներով,
- հանրության իրավագիտակցության բարձրացմամբ:

Հարկ է նկատել, որ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների արդյունքում անվճար իրավաբանական օգնություն ստացող անձանց շրջանակը պարբերաբար ավելացել է:

Քաղաքացիների դիմումների հիման վրա մինչև 2013թ. անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրվում էր միայն ալիմենտի գանձման, խեղման կամ առողջությանն այլ վնաս պատճառելու, ինչպես նաև կերակրողի մահվան հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ գործերով:

Անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք ունեցող անձանց թիվն օրենսդրորեն ընդլայնվել է 2013-2018թթ.: Ընդ որում, առաջին 11 խմբերի մի

մասի վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորումներն ուժի մեջ են մտել 2013 թվականի հունվարից, իսկ մյուս մասը՝ 2014 թվականի հունվարից: Այնուհետև, հետագա տարիներին ավելացել է անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք ունեցող անձանց ևս 5 խումբ:

Հավելենք, որ 2016-2018թթ. կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՊԳ կողմից տրամադրվող իրավաբանական օգնություն ստացող շահառուների խմբերն ավելացել են չորսով, սակայն փոփոխություններից հետո լրացուցիչ հաստիքների տրամադրում չի եղել:

Օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում 2018 թվականի ապրիլից սահմանվել է հանրային պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունն անձանց անգործունակ ճանաչելու վերաբերյալ դատական վարույթներին, ինչն էականորեն ավելացրել է քաղաքացիաիրավական մասնագիտացմամբ հանրային պաշտպանների ծանրաբեռնվածությունը: 2018 թվականի ապրիլից դատարանների կողմից հանրային պաշտպաններ ներգրավելու մոտ 130 որոշում է կայացվել: Ընդ որում, արդեն իսկ առկա փորձը ցույց է տալիս, որ այդ գործերը բավականին ժամանակատար են, քանի որ պարտադիր են տնայցերը և համապատասխան հաստատություններ այցերը, որպես կանոն նշանակվում են 4-5 դատական նիստեր:

2018 թվականի ապրիլից նաև ավելացել է դատավարության մասնակիցների պարտականությունները, մասնավորապես՝ փաստաթղթերի պատճենները կողմերին ուղարկելու պարտականությունը: Նաև սահմանվել են կարգավորումներ, որոնք պահանջում են սեղմ ժամկետներում գործողությունների կատարում:

Առանձին ուշադրության են արժանի ապաստան հայցողների վերաբերյալ գործերը⁷, որոնք ևս բավականին ժամանակատար են, ինչը պայմանավորված է նշված անձանց հետ հարցազրույցների տևականությամբ (միջինը տևում է 6 ժամ) և, որպես կանոն, թարգմանիչների մասնակցությամբ:

2018 թվականին նկատելիորեն ավելացել է ապաստան հայցողներին տրամադրվող անվճար իրավաբանական օգնության գործերի քանակը: Այսպես, 2018 թվականին անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու համար դիմել է 26 ապաստան հայցող անձ, մինչդեռ 2017 թվականին դիմել էր 4 ապաստան հայցող անձ:

Իրազեկվածության և հանրային պաշտպանների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմամբ պայմանավորված տարեցտարի աճել է նաև ՀՊԳ դիմող դատապարտյալների թիվը:

2015 թվականին ՀՊԳ է դիմել 76 դատապարտյալ, 2016թ.⁸՝ 272 դատապարտյալ, 2017թ. այդ թիվը հասել է 585-ի:

⁷ Ապաստան հայցողներին անվճար իրավաբանական օգնություն է ցուցաբերվում 2016թ. օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում:

2018 թվականին գրեթե կրկնակի ավելացել է դատապարտյալներին տրամադրվող անվճար իրավաբանական օգնության գործերի քանակը. 2018 թվականին անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու համար դիմել է 1045 դատապարտյալ:

Հանրային պաշտպանները դատապարտյալներին տեսակցում են քրեակատարողական հիմնարկներում, որը բավականին ժամանակատար է:

Բավականին ժամանակ է ծախսվում ինչպես նշված վայրեր հասնելու համար, այնպես էլ հիմնարկների վարչակազմերի կողմից տեսակցությունը կազմակերպելու համար:

Հարկ է նաև նշել, որ քրեակատարողական հիմնարկները հիմնականում տեղակայված են մարզերում, բնակավայրերից (ՀՊԳ նստավայրերից) բավականին հեռավորության վրա, որը հավելում է նշված խմբի անձանց իրավաբանական օգնություն ցուցաբերելու համար տրամադրվող ժամանակահատվածը⁸ և ծախսված նյութական ռեսուրսները:

Եթե որպես ելակետ ընդունենք դատապարտյալներին իրավաբանական օգնություն տրամադրելու համար ծախսվող 3-4 ժամը, ապա ստացվում է, որ ՀՊԳ-ն տարեկան առնվազն երեքից չորս հազար աշխատանքային ժամ ծախսում է նշված խումբ անձանց իրավաբանական օգնություն տրամադրելու համար: Նման պայմաններում բոլորին իրավաբանական օգնություն տրամադրելու համար մեկ հանրային պաշտպանին անհրաժեշտ կլինի 400-ից 500 աշխատանքային օր:

Քաղաքացիների մի ստվար զանգված, այդ թվում նաև՝ դատապարտյալների զգալի մասը, դիմում է նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքով գործերի վերանայման խնդրանքով՝ պատճառաբանելով քաղաքական իրավիճակի փոփոխությունը:

Նրանք հաճախ գտնում են, որ տեղի է ունեցել դատական սխալ: Նշված խնդրի իրականացման համար անհրաժեշտ են հավելյալ ռեսուրսներ՝ անցյալում քննված գործի նյութերի ձեռք բերման, ծանոթացման, ուսումնասիրության և հիմքեր լինելու դեպքում դատարան դիմելու և դատարանում նշված անձանց շահերը ներկայացնելու համար:

Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի այն, որ հանրային պաշտպանների խիստ ծանրաբեռնվածության, ինչպես նաև վերը նշված պատճառներով վերջիններս չեն կարողանում բավարար հաճախականությամբ այցելել անազատության մեջ գտնվող իրենց պաշտպանյալներին, ինչը կարող է հանգեցնել պաշտպանության արդյունավետության նվազման:

Լրացուցիչ հաստիքների տրամադրման դեպքում հնարավոր կլինի մեղմել հանրային պաշտպանների ծանրաբեռնվածությունը, ինչն իր հերթին հնարավորություն կտա նրանց առավել հաճախ այցելել իրենց պաշտպանյալների:

⁸ Միջինը 3-4 ժամ, մինչդեռ խորհրդատվությունը ՀՊԳ-ում տրամադրելու դեպքում հանրային պաշտպանը ծախսում է միջինը 45 րոպե:

Հանրային պաշտպանի գրասենյակի շահառուներից են նաև 1-ին և 2-րդ կարգի հաշմանդամները, որոնց զգալի մասն ունի տեղաշարժման խնդիր: Տեղաշարժման խնդիր ունեցող քաղաքացիներին իրավաբանական օգնություն տրամադրվում է տնայցեր կատարելու միջոցով, որը ևս ժամանակատար է⁹:

Հանրային պաշտպանի գրասենյակի շահառուներից են նաև հոգեբուժական կազմակերպություններում բուժվող հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձինք, որոնց նույնպես օգնություն է տրամադրվում հոգեբուժարան այցելելու միջոցով:

Հարկ է նշել, որ էականորեն աճել են քրեական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումները՝ արդարադատության շահը պահանջելու հիմքով դատավարության մասնակիցներին իրավաբանական օգնության վճարից ազատելու վերաբերյալ՝ դատավարության լեզվին չտիրապետելու հետ կապված:

Այդպիսի դեպքերը հատկանշական են հատկապես ՀՀ ազգային անվտանգության քննչական դեպարտամենտի կողմից քննվող գործերին, ինչպես նաև օտարերկրյա իրավապահ մարմինների պահանջով անձանց հանձման գործերին:

Վերևում ներկայացված ցուցանիշներն ակնհայտորեն վկայում են յուրաքանչյուր տարի ՀՊԳ-ի ծանրաբեռնվածության կայուն աճի մասին, ընդ որում՝ բավականին զգալի:

Նման պայմաններում անհնարին կդառնա արդյունավետ պաշտպանության իրականացումը և իրավաբանական օգնության ցուցաբերումը: Միայն լրացուցիչ հաստիքների տրամադրման դեպքում հնարավոր կլինի մեղմել հանրային պաշտպանների ծանրաբեռնվածությունը:

Հայաստանի Հանրապետության
փաստաբանների պալատի նախագահ՝

Արա Զոհրաբյան

⁹ Միջինը՝ 2,5 ժամ, մինչդեռ օգնությունը ՀՊԳ-ում տրամադրելու դեպքում հանրային պաշտպանը ծախսում է միջինը 45 րոպե: